

DOKTORANDSKÉ PŘÍSPĚVKY

Zákonné zmeny v oblasti odškodňovania obetí trestných činov zo strany štátu

Jana Klesniaková*

Úvod

Za posledné roky sa zintenzívnili kroky zákonodarcu pri formovaní úpravy trestnoprávných predpisov smerom k cieľom restoratívnej justície s dôrazom na zlepšenie postavenia poškodeného.¹ Významný legislatívny posun v posilnení postavenia a v rozšírení práv obetí trestných činov v procesnom postavení poškodeného predstavuje zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), (ďalej len „ZOTČ“ alebo „zákon o obetiach trestných činov“), účinný od 1. 8. 2013. Prínosom zákona o obetiach trestných činov je predovšetkým úprava komplexného katalógu práv obeť trestného činu v jednej zákonnej norme. Jedným z tohto nového komplexu práv je aj právo obeť trestného činu na peňažnú pomoc zo štátnych prostriedkov, ktorého reglementácia bola s čiastočnými, ale podstatnými, zmenami prebratá z predchádzajúcej právnej úpravy prvej časti zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů (ďalej len „ZPP“), ktorú nový zákon o obe-

tiach trestných činov nahradil. Nová právna úprava poskytovania peňažnej pomoci zo strany štátu odstránila viaceré nedostatky, ktoré znemožňovali alebo sťažovali obetiam trestných činov podať žiadosť o poskytnutie peňažnej pomoci a získať ju od štátu v zákonnom rozsahu. Na strane druhej však zákon o obetiach trestných činov nereflektoval niektoré naliehavé potreby praxe pri odškodňovaní obetí, ktoré mohli byť vyriešené práve touto normou.

Nasledujúci článok sa venuje rozboru legislatívnych zmien v novej úprave poskytovania peňažnej pomoci obetiam trestných činov zo strany štátu z pohľadu dostupnosti informácií o tomto práve, z pohľadu vymedzených podmienok poskytnutia peňažnej pomoci a stanovených lehôt pre podávanie žiadostí o peňažnú pomoc a nakoniec aj z pohľadu spôsobu vymáhania nároku na náhradu škody alebo nemajetkovej ujmy v rozsahu poskytnutej peňažnej pomoci.

1 Prínos novej úpravy poskytovania peňažnej pomoci obetiam trestných činov

Hlavným účelom poskytovania peňažnej pomoci zo štátnych prostriedkov je podľa § 25 (1) ZOTČ snaha štátu pomôcť obetiam trestného činu a pozostalým po obeť, ktorá v dôsledku trestného činu zomrela, preklenúť zhoršenú sociálnu (hlavne finančnú) situáciu spôsobenú trestným činom. U obetí trestného činu proti ľudskej dôstojnosti v sexuálnej oblasti a dieťaťa, ktoré je obeťou trestného činu týrania zverenej osoby, ktorým vznikla nemajetková ujma, má štátom poskytnuté odškodnenie pomôcť uhradiť náklady spojené s poskytnutím odbornej psychoterapie a fyzioterapie či inej odbornej služby zameranej na nápravu vzniknutej nemajetkovej ujmy. V otázke, či sa má peňažná pomoc poskytovať aj za účelom repará-

* JUDr. Jana Klesniaková, študentka doktorandského študijného programu na Katedre trestného práva Právnickej fakulty MU v Brne.

¹ Dôkazom toho sú viaceré novelizácie Trestního řádu uskutočnené, jednak zákonom č. 181/2011 Sb., ktorá rozšírila, s účinnosťou od 1. 7. 2011, predmet adhézneho konania o nemajetkovú ujmu a bezdôvodné obohatenie, ktoré vznikli poškodenému v príčinnej súvislosti s trestným činom, jednak, zákonom č. 193/2012 Sb., účinným od 1. 9. 2012, ktorým sa upravil nový procesný inštitút dohoda o vine a treste vrátane postavenia poškodeného v dohodovacom konaní a samozrejme jednak, osobitným zákonom č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, účinným od 1. 8. 2013, ktorý garantuje obetiam trestných činov v postavení poškodených šetrný a ohľaduplný prístup v priebehu celého trestného konania.

cie ujmy,² sa názori odborníkov³ líšia. Každopádne poskytnutie odškodnenia hoci v najnižšej paušálnej čiastke⁴ vymedzenej v § 28 ZOTČ, predstavuje pre obeť trestného činu veľkú pomoc pri zmierňovaní negatívnych dopadov trestného činu na spôsob jej života. Z toho dôvodu má hoci nepatrné zvýšenie jednorázových čiastok peňažnej pomoci v novej úprave⁵ v porovnaní s predchádzajúcou dikciou v § 7 ZPP, pre obeť trestných činov podstatný význam.

Z toho dôvodu treba vyzdvihnúť prínos novej zákonnej úpravy pre obeť trestných činov v oblasti ich odškodňovania v porovnaní s pôvodným zákonom

² Nejednotnosť odborníkov spočíva v tom, či sa má peňažná pomoc poskytnúť aj za účelom nahradu škody, nemajetkovej ujmy alebo ublíženia na zdraví či ťažkej ujmy na zdraví, ak obeť trestného činu ako poškodený nedosiahla v trestnom konaní ich priznanie, napr. z dôvodu, že páchatel bol oslobodený spod obžaloby, nepodarilo sa zistiť totožnosť páchatela, alebo jeho pobyt v zahraničí nie je známy, či trestné stíhanie bolo zastavené, avšak z trestného spisu alebo zo zistených skutkových okolností, za ktorých k spáchaniu trestného činu došlo, vyplýva, že obeť bola trestným činom skutočne spôsobená ujma, ktorej náhradu súd v trestnom konaní neprizná.

³ Reparácia ujmy ako sekundárny účel peňažnej pomoci je spolu s odôvodnením tohto stanoviska uvádzaná v publikácii prof. Jelínka – Jelínek, J. et. al.: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. Praha: Leges, 2013, s. 127. Opačný názor, že peňažná pomoc sa nevzťahuje na odškodnenie bolesti, ani na odškodnenie hodnoty odcudzených vecí alebo peňazí, teda na náhradu škody, zastáva riaditeľka českej organizácie Bieleho kruhu bezpečia Mgr. Vitoušová v publikácii – Čírťková, L., Vitoušová, P. et. al.: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Příručka pro pomáhající profese. Praha: GRADA Publishing, 2007, s. 170.

⁴ Jednotlivé paušálne čiastky sa svojimi hraničnými výškami navzájom líšia podľa druhu ujmy, ktorá vznikla obeť trestným činom. Nie je však jasné, z akých dôvodov zvolil zákonodarca konkrétne limity hornej a dolnej hranice poskytovania peňažnej pomoci v novej zákonnej úprave. In: Král, V.: Odškodňování obětí trestné činnosti. Zákony s poznámkami. Praha: C.H.Beck, 1998, s. 28, 31-32.

⁵ Napríklad, zvýšenie maximálnej výšky peňažnej pomoci poskytnutej vo svojom súčte zo 150 000 Kč na 200 000 Kč pri ublížení na zdraví, ťažkej ujme na zdraví a pri usmrtení osoby, pričom peňažná pomoc poskytovaná viacerým pozostalým osobám nesmie vo svojom súčte presiahnuť 600 000 Kč z predchádzajúcich 450 000 Kč, ako aj zvýšenie paušálnej čiastky poskytovanej obeť pri ťažkej ujme na zdraví z 25 000 Kč na 50 000 Kč. V prípade novo odškodňovanej ujmy spôsobenej obeť trestnými činmi proti ľudskej dôstojnosti v sexuálnej oblasti je stanovená paušálna čiastka do celkovej výšky 50 000 Kč ná úhradu nákladov spojených s poskytnutím odbornej psychoterapie a fyzioterapie či inej odbornej služby zameranej na nápravu vzniknutej nemajetkovej ujmy.

č. 209/1997 Sb. Ide hlavne o poučenie obeť trestného činu o práve na peňažnú pomoc od štátu policajným orgánom nielen písomne, ale aj ústne na základe jej žiadosti, ďalej o predĺženie lehôt pre podávanie žiadosti o peňažnú pomoc, či o zmenu subjektu, ktorý si po vyplatení peňažnej pomoci, môže uplatniť výšku poskytnutého plnenia v trestnom konaní voči obvinenému.

1.1 Poučenie o práve na peňažnú pomoc od štátu

Peňažnú pomoc zo štátnych prostriedkov možno poskytnúť len na základe žiadosti obeť trestného činu. Uvedená požiadavka je upravená zhodne v oboch zákonoch - § 9 (1) ZPP, § 28 (1) ZOTČ. Ani v oprávnených prípadoch poskytnutia peňažnej pomoci nekoná Ministerstvo spravodlivosti ČR ex offio. Štatistiky Ministerstva spravodlivosti ČR⁶ však deklarujú, že i napriek vysokému počtu trestných činov, ktoré sú spáchané na území ČR, je počet obeť, ktoré požiadajú o peňažnú pomoc každoročne okolo stovky.

Viacerí odborníci tento nízky počet žiadostí pripisujú práve nevedomosti obeť trestných činov o tejto možnosti finančnej podpory štátu. Je to výsledok zle nastavenej povinnosti policajného orgánu poučiť obeť o možnosti podať žiadosť o peňažnú pomoc zo štátnych prostriedkov.

Osobitnú poučovaciu povinnosť policajného orgánu o právach obeť trestných činov v postavení poškodených obsahujú, okrem duplicitne novelizovaných ustanovení § 2 (15) a § 46 zákona č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním, Trestní řád, ve znění pozdějších předpisů (ďalej len „TrŘ“), oba právne predpisy (ZPP, ZOTČ). Ustanovenie § 14 ZPP upravovalo iba povinnosť orgánov činných v trestnom konaní poučiť obeť, bez ohľadu na formu. Poučenie bolo vypracované na niekoľkých stranách a obeť bola poučená ich prečítaním. V súčasnosti zakotvujú ustanovenia § 3 (4) ZOTČ a § 8 (1) písm. g ZOTČ povinnosť policajného orgánu informovať pri prvom kontakte obeť trestného činu, za akých podmienok a v akom rozsahu má právo na peňažnú pomoc, vrátane poučenia o lehote pre podanie žiadosti. Podľa § 8 (2) ZOTČ poskytuje policajný orgán uvedené poučenie písomne. Z toho vyplýva, že nový zákon o obeť trestných činov rozšíril rozsah poučovacej

⁶ Napríklad, v roku 1998 bolo podaných 169 žiadostí o peňažnú pomoc od štátu, v roku 2005 to bolo 132 žiadostí, v roku 2007 to bolo 66 žiadostí, v roku 2008 to bolo 118 žiadostí, v roku 2010 to bolo 125 žiadostí a v roku 2012 narástol počet žiadostí o peňažnú pomoc na 134. Štatistické údaje sú dostupné na stránkach Ministerstva spravodlivosti ČR, <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33 & o=23 & k=5871>.

povinnosti voči obetiam trestných činov, avšak nezmenil kvalitu poučovacej povinnosti. Nové poučenie v rozsiahlejšom písomnom vyhotovení síce obeť informuje o všetkých jej procesných právach ako aj o všetkých jej právach podľa ZOTČ, bohužiaľ bez zohľadnenia špecifických potrieb obeť ako aj psychického stavu, v ktorom sa obeť po trestnom čine nachádza. Výsledkom je formálne poučenie obeť o práve na peňažnú pomoc, i keď nesplnila podmienky pre jej poskytnutie.⁷

Ak obeť trestného činu nerozumie obsahu niekoľko stranového poučenia s citovanými paragrafmi trestnoprávných predpisov, môže sa buď obrátiť na niektorí zo subjektov poskytujúcich pomoc obetiam trestných činov, ktorý je zapísaný v registri poskytovateľov pomoci obetiam alebo požiadať policajný orgán o ústne vysvetlenie svojich práv.

Subjekty poskytujúce pomoc obetiam trestných činov, napríklad neziskové organizácie, môžu obeť trestného činu (klienta) informovať, podľa § 9 písm. b ZOTČ, o tom, či spĺňa podmienky pre poskytnutie peňažnej pomoci a žiadosť o peňažnú pomoc s ňou aj spísať.

Alebo podľa § 8 (4) ZOTČ môže obeť trestného činu požiadať policajný orgán o ústne vysvetlenie ustanovení zákona o obetiach trestných činov, ktoré upravujú právo na peňažnú pomoc. Policajný orgán by mal obeť vysvetliť, či spĺňa podmienky pre poskytnutie peňažnej pomoci ako aj postup, ako uvedenú žiadosť podať. Vysvetlenie musí byť pritom zrozumiteľné {§ 8 (4) ZOTČ, § 2 (15) TrŘ}. Policajný orgán by nemal len citovať jednotlivé paragrafy predpisov, ale vysvetliť konkrétne právo a jeho uplatnenie v praxi. Z tejto požiadavky kladenej na rozsah vedomostí policajných orgánov vyplýva nevyhnutnosť policajné orgány školiť o spôsobe a o obsahu ústneho poučenia o právach obeť a o po-

⁷ Podmienky, za ktorých má obeť trestného činu nárok na peňažnú pomoc od štátu: 1) postavenie obeť s ohľadom na štátnu príslušnosť/trvalý pobyt na území Českej republiky alebo v inom členskom štáte EÚ, 2) vymedzený okruh narušených záujmov (ujma) trestným činom, 3) existencia trestného činu, 4) príčinná súvislosť medzi trestným činom a ujmom (narušeným záujmom), 5) ujma nebola plne nahradená, 6) obeť nie je spoluobvinená pri trestnom čine, ktorým jej bola spôsobená ujma a ani nie je účastníkom takeého trestného činu, 7) súhlas obeť s trestným stíhaním v prípadoch, v ktorých sa vyžaduje, 8) poskytnutie súčinnosti orgánom činným v trestnom konaní (podanie včasného oznámenia pri trestnom čine, v súvislosti s ktorým vznikla obeť ujma, či v pozícii svedka nevyužila právo odoprieť výpoveď s odvolaním sa na svoj pomer k páchatelovi), 9) obeť sa nepodieľala svojím zavinením na vzniku ujmy, 10) obeť využila všetky zákonné prostriedky na uplatnenie nároku na náhradu škody alebo nemajetkovej ujmy voči páchatelovi. V oboch predpisoch (ZPP, ZOTČ) sú tieto podmienky konštruované totožne.

stupe k ich uplatneniu. Na základe zrozumiteľného poučenia obeť trestného činu o možnosti podať žiadosť o peňažnú pomoc sa môže zvýšiť počet podaných žiadostí na odbore odškodňovania Ministerstva spravodlivosti ČR, čím sa nielen zlepši finančná situácia obeť trestného činu, ale taktiež sa zmiernia negatívne následky trestného činu.

1.2 Predĺženie lehôt na podávanie žiadosti o peňažnú pomoc

Oba právne predpisy (ZPP, ZOTČ) umožňujú obeť trestného činu podať žiadosť o poskytnutie peňažnej pomoci na odbore odškodňovania Ministerstva spravodlivosti ČR v konkrétnej lehote, ktorej márnym uplynutím právo na peňažnú pomoc zanikne. Rozdiel v oboch úpravách však spočíva v dĺžke lehôt, kedy si obeť môže podať žiadosť. Podľa ustanovenia § 9 (2) ZPP bola obeť trestného činu oprávnená podať žiadosť o peňažnú pomoc do jedného roka odo dňa spáchania trestného činu. Uvedená koncepcia bola veľmi prísna. Preto úprava § 30 (2) ZOTČ zakotvila na podávanie žiadostí dve lehoty - subjektívnu a objektívnu lehotu, ktoré v porovnaní s predchádzajúcou úpravou predĺžila v prospech obeť trestných činov. Subjektívna lehota plynie dva roky odo dňa, kedy sa obeť dozvedela o ujme spôsobenej trestným činom. Objektívna lehota trvá najdlhšie päť rokov od spáchania trestného činu. Predĺžením oboch lehôt sa zákonne zabezpečil obetiam trestného činu širší časový priestor na uplatnenie práva na peňažnú pomoc. Čo je veľkým prínosom pre obeť tých druhov trestných činov,⁸ ktorých následkom je prežívanie ťažkej psychickej ujmy (poruchy spánku, tras, úzkostné stavy) alebo závažné poškodenie zdravia (kóma, invalidita, posttraumatická stresová porucha).⁹

1.3 Prechod nároku voči páchatelovi na štát

Významné zmeny nastali aj v oblasti vymáhania poskytnutej peňažnej pomoci, a to konkrétne v subjekte, ktorý poskytnuté peňažné plnenie vymáhal od páchatel'a v trestnom konaní, ako aj v postupe Ministerstva spravodlivosti ČR pri vymáhaní poskytnutej peňažnej pomoci obeť trestného činu.

Postupom podľa § 12 ZPP poskytoval štát peňažnú pomoc vo forme pôžičky, ktorú obeť trestného činu musela po 5 rokoch štátu vrátiť. Najväčším nedostatkom takto koncipovanej spätnej splatnosti poskyt-

⁸ Predovšetkým, trestných činov proti životu, trestných činov proti zdraviu, trestných činov proti ľudskej dôstojnosti v sexuálnej oblasti.

⁹ Rozsudek NS ČR ze dne 19. 6. 2013, sp. zn. 8 Tdo 46/2013.

nutého peňažného plnenia zo štátnych prostriedkov bolo ponechanie obeti v tom, aby vyžadovala od páchatel'a finančnú kompenzáciu za vytrpené ujmy, čo samozrejme nie vždy mohla v trestnom konaní alebo v zdĺhavejšom civilnom konaní dosiahnuť. Preto buď bola demotivovaná uplatniť a vymáhať ujmu od páchatel'a, keďže už určité finančné prostriedky od štátu mala k dispozícii, alebo skrátka nedosiahla kompenzáciu od páchatel'a, pretože trestný súd nerozhodol o povinnosti obvineného k náhrade ujmy. Dôsledkom toho potom bolo, že náhradu ujmy platili všetci daňoví poplatníci a páchatel'om sa tak vyslal signál, že nie je nevyhnutné hradiť spôsobenú ujmu. Štát sa tak pripravil o možnosť dosiahnuť poskytnutú peňažnú pomoc obeti trestného činu od páchatel'a späť.¹⁰

Zmenu zakotvil zákonodarca v ustanovení § 33 ZOTČ. Poskytnutím peňažnej pomoci obeti trestného činu prechádza na štát jej nárok na náhradu škody alebo nemajetkovej ujmy voči páchatel'ovi, a to až do výšky poskytnutého peňažného plnenia. Uvedený novo konštruovaný postup vymáhania poskytnutej peňažnej pomoci vychádza z čl. 10 Európskeho dohovoru o odškodňovaní obetí násilných trestných činov, podpísaný v Štrasburgu dňa 24. 11. 1983.¹¹ Obet' získa od štátu jednorazové odškodnenie, s ktorým môže disponovať podľa svojej potreby bez starosti s jej neskorším vrátením štátu. Samotný štát sa môže pripojiť k trestnému konaniu so svojim nárokom vo výške poskytnutého odškodnenia ako poškodený.

Uplatňovaním nároku na náhradu peňažnej čiastky vo výške poskytnutej peňažnej pomoci môže byť činnosť Ministerstva spravodlivosti ČR nepríjemne zaťažovaná. Riaditeľ odškodňovacieho odboru Ministerstva spravodlivosti ČR, Mgr. Jakub Severa, na konferencii organizovanej Bielym kruhom bezpečia v Prahe 21. 10. 2013 poukázal nato, že na základe postupu podľa § 33 ZOTČ bude štát v trestnom konaní zaťažovaný dôkazným bremenom o vzniku škody alebo nemajetkovej ujmy obeti trestného činu v rozsahu poskytnutého peňažného plnenia. Pri deklarovaní svojho nároku voči páchatel'ovi, nebude môcť štát spolupracovať s obeťou v trestnom konaní, napríklad v pozícii svedka, z obavy prehlbovania sekundárnej viktimizácie u tejto obete trestného činu. Aby sa predchádzalo týmto problémom Ministerstva

spravodlivosti ČR v postavení poškodeného v trestnom konaní, je podľa Mgr. Severu nevyhnutné ustanovenie § 33 ZOTČ legislatívne zmeniť.

2 *Nedostatky novej úpravy poskytovania peňažnej pomoci obetiam trestných činov*

Nová zákonná úprava poskytovania peňažnej pomoci nezohľadnila špecifické potreby obetí všetkých druhov trestných činov. Príkladom je čiastočné rozšírenie okruhu oprávnených žiadateľ'ov o poskytnutie peňažnej pomoci zo štátnych prostriedkov ako aj viazanie peňažnej pomoci na existenciu tiaživej sociálnej situácie u obetí v dôsledku trestného činu.

Uvedené obmedzenia nespĺňajú účel poskytovania peňažnej pomoci štátom, a hlavne nevedú štát k prebratiu zodpovednosti za bezpečnosť a ochranu občanov pred kriminalitou. Ak štát nedokázal zabrániť spáchaniu trestného činu a obeť nedosiahla náhradu priamo od páchatel'a, malo by byť jeho povinnosťou pomôcť obeti a škodu kompenzovať.¹²

2.1 Čiastočné rozšírenie okruhu oprávnených žiadateľ'ov o peňažnú pomoc

Predchádzajúca právna úprava v ustanovení § 2 (1, 2) ZPP vymedzovala obeť trestného činu na účely poskytovania peňažnej pomoci od štátu. O odškodnenie zo štátnych prostriedkov mohli požiadať iba obeť, ktorým bola spôsobená trestným činom škoda na zdraví a osoba pozostalá po obeti, ktorá v dôsledku trestného činu zomrela. Z peňažnej pomoci boli tak úplne vylúčené obeť majetkovej trestnej činnosti a obeť, ktoré primárne utrpeli pri trestnom čine psychickú ujmu. Čiastočne tento vážny nedostatok v rovnosti obetí získať jednorazovú peňažnú pomoc od štátu napravila nová právna úprava v ustanovení § 24 (1) ZOTČ. Popri obetiach, ktorým bolo trestným činom ublížené na zdraví, a ktorým bola spôsobená trestným činom ťažká ujma na zdraví, sa okruh oprávnených žiadateľ'ov rozšíril jednak, v prípade pozostalých¹³ o konkrétne špecifikované pozície ro-

¹⁰ Koláčková, J.: Finanční aspekty postavení poškozeného v trestním řízení a oběti trestného činu. In *Trestněprávní revue*, 2007, roč. 7, č. 5, s. 136.

¹¹ Európsky dohovor o odškodnení obetí násilných trestných činov bol prijatý Radou Európy dňa 24. 11. 1983 v Štrasburgu. Česká republika k Dohovoru pristúpila 15. 10. 1999 a do platnosti vstúpil dňa 1. 1. 2001. Dohovor je vyhlásený v zbierke zákonov ČR pod č. 141/2000 Sb.m.s.

¹² Jelínek, J.: K odškodňování obětí trestné činnosti – vybrané problémy. In *Kriminalistika*, 1998, roč. 31, č. 4, s. 282.

¹³ Vymedzenie pozostalých po obeti, ktorá v dôsledku trestného činu zomrela, ako oprávneného žiadateľ'a o peňažnú pomoc od štátu v § 24 (1) písm. c ZOTČ sa líši od okruhu pozostalých, ktorým ustanovenie § 2 (3) ZOTČ priznáva status obeti. Pozostali ako oprávnení príjemcovia odškodnenia sú vymedzení užšie ako pozostali, ktorým ZOTČ priznáva postavenie obete. Oprávneným žiadateľ'om peňažnej pomoci od štátu ako pozostalý po obeti, ktorá v dôsledku trestného činu zomrela, nie je na-

dinných príslušníkov (súrodeneč, registrovaný partner) za podmienky, že žili so zomretým v domácnosti v čase jeho smrti a jednak, o obeť trestných činov proti ľudskej dôstojnosti v sexuálnej oblasti a o deti, ktoré sú obeťou trestného činu týrania zverenej osoby podľa § 198 zákona č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (ďalej len „TrZ“). V súvislosti s novým zákonným vymedzením okruhu oprávnených žiadateľov o odškodnenie možno vyzdvihnúť aj snahu zákonodarcu prispôbiť terminológiu¹⁴ (na niektorých miestach v ZOTČ) tej, ktorá je zaužívaná v trestnoprávných predpisoch (TrZ, TrŘ) ako aj v novom občianskom zákonníku, zákon č. 89/2012 Sb., (ďalej len „NOZ“).

Neprehliadnuteľným nedostatkom, na ktorý poukazovali odborníci z praxe,¹⁵ je vylúčenie obetí majetkových trestných činov z okruhu oprávnených žiadateľov o peňažnú pomoc zo strany štátu. Obete tohto druhu kriminality by mali mať taktiež garantované právo na jednorazovú peňažnú pomoc, nakoľko dochádza k neoprávnenému zásahu do ich majetkovej sféry v rôznej výške, ktorá môže obeť trestného činu priviesť do zlej sociálnej (finančnej) situácie. Vzhľadom na jednoduchší výpočet výšky majetkovej škody a vyčíslenia jej náhrady v nároku uplatnenom v adhéznom konaní, ako aj vzhľadom na povinnosť súdov, konštruovanú v ustanovení § 228 TrŘ vždy uložiť obžalovanému povinnosť k náhrade škody, pokiaľ je škoda súčasťou popisu skutku uvedeného vo výroku odsudzujúceho rozsudku, by sa mohlo javiť, že obeť majetkovej trestnej činnosti majú jednoduchšie postavenie pri priznávaní a vymáhaní náhrady škody. Keďže však trestné súdy i v prípadoch dôkazmi preukázateľnej výšky škody aspoň v minimálnom rozsahu, odkazujú poškodených na konanie vo veciach občianskoprávných,¹⁶ popisované výhody obetí

príklad druh, osvojenec, osvojiteľ zomretého a taktiež ostatní pozostalí vymenovaní v § 2 (3) ZOTČ, ak v čase smrti so zomretým nežili v domácnosti alebo, ak nejde o osoby, ktorým zomretý poskytoval alebo bol povinný poskytovať výživu.

¹⁴ Jedná sa o zavedenie zaužívaného termínu „ublíženie na zdraví“, ktorými operujú § 122 (1) TrZ ako legálna definícia ublíženia na zdraví, § 43 (1) TrŘ ako ujma, ktorej náhradu si poškodený môže uplatniť v adhéznom konaní ako náhradu škody a § 2958 NOZ ako ujma, ktorej náhradu si poškodený môže uplatniť v civilnom konaní ako jeden z nárokov týkajúcich sa náhrady nemajetkovej ujmy.

¹⁵ Svatoš, R.: Odpovídá právní úprava obětí trestných činů v České republice mezinárodními dokumentům? In *Trestněprávní revue*, 2012, roč. 11, č. 4, s. 87., Bohuslav, L.: Peněžitá pomoc obětím trestných činů – komparativní analýza. In Jelínek, J., Gřivna, T. et. al.: *Poškození a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 148-159.

¹⁶ Usnesení NS ČR ze dne 10. 2. 2010, sp. zn. 3 Tdo 70/2010., rozsudek OS Praha, sp. zn. 35 T 254/2010.

majetkovej trestnej činnosti nie sú v praxi uplatňované. Preto by mala byť táto kategória obetí zahrnutá do okruhu oprávnených žiadateľov o peňažnú pomoc od štátu, tak ako je im priznané postavenie obeti trestného činu v súlade s ustanovením § 2 (2) ZOTČ.

Je pravda, že navrhovaným začlenením obetí majetkovej trestnej činnosti do zákonného výpočtu oprávnených žiadateľov o peňažnú pomoc, sa prejaví určité negatívne následky vyplývajúce z podstatného zvýšenia okruhu osôb požadujúcich túto pomoc (vzhľadom na najvyšší podiel majetkovej trestnej činnosti na páchaní celkovej kriminality). Jednak sa výrazne zaťažia rozhodujúce orgány (predovšetkým úradníci odboru odškodňovania Ministerstva spravodlivosti ČR, hoci je povinnosťou žiadateľa o peňažnú pomoc preukázať požadovanú výšku ujmy)¹⁷ a jednak, sa podstatne zvýšia výdavky štátu na odškodňovanie obetí trestnej činnosti. I napriek týmto negatívam, uvedená zákonná zmena by bola pre obeť majetkovej trestnej činnosti veľkým prínosom, zodpovedala by presadzovanému prístupu k obeťiam ako k objektom zvláštnej starostlivosti a česká legislatíva by sa posunula k zrovnoprávňovaniu obvineného a obeti trestného činu v procesnom postavení poškodeného, nielen rozsahom procených práv v trestnom konaní a mimo neho,¹⁸ ale aj v oblasti vynakladania finančných prostriedkov na zlepšenie ich sociálnej situácie po trestnom čine.

2.2 Zohľadnenie finančných pomerov obetí trestného činu

Skúmanie majetkových pomerov obete vyplývajúce z ustanovení § 2 (3) ZPP, § 8 ZPP a § 10 (1) písm. c ZPP, totožne prevzala aj nová dikcia v § 25 (1) ZOTČ, § 29 ZOTČ a § 31 (1) písm. c, (2) ZOTČ. Zákonodarca totiž stanovuje ako jednu z podmienok pre poskytnutie peňažnej pomoci obeti trestného činu

¹⁷ Kuchta, J.: Odškodňování obětí trestných činů v České republice. In *Oběti kriminality – Victims of crime*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave. Bratislava: EUKÓDEX, 2010, s. 65-66.

¹⁸ V súčasnosti počet pracovníkov väzenskej služby prevažuje v Českej republike 10,5 tisíce osôb, pričom počet pracovníkov, ktorí sa ako špecialisti zaoberajú obeťami v sociálnych a iných službách aj v zdravotníctve, sa dá odhadnúť maximálne na niekoľko málo stoviek. Pokiaľ je odhad správny, vychádza na jedného väzňa viac než dvadsaťkrát väčšia profesionálna a personálna kapacita než na jednu obeť. In Matoušek, O., Matoušková, A.: Cíle při profesionální práci s obětí a pachatelem násilného trestného činu - restorativní přístup. In *Trestněprávní revue*, 2012, roč. 12, č. 9, s. 201., Válková, H., Gřivna, T.: Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi. *Trestněprávní revue*, 2013, roč. 13, č. 4, s. 83.

jej majetkové a zárobkové pomery, ktoré obeť musí preukázať pri podávaní žiadosti. Výraznou pomocou pre obeť je možnosť nahradiť doklady o výške zárobku a majetku čestným vyhlásením. Cieľom je zistiť finančnú situáciu obeť, keďže peňažná pomoc štátu by sa mala poskytovať iba v prípadoch zhoršenej sociálnej situácie spôsobenej trestným činom.¹⁹ Bez ohľadu na závažnosť vzniknutej ujmy, musí obeť zdokladovať svoju finančnú situáciu a dosahované príjmy, ak chce štát požiadať o peňažnú pomoc. Jednoznačne ide o negatívny prístup zákonodarcu i štátu k obetiam trestných činov pri poskytovaní peňažnej pomoci.

Východiskom by bolo vymedzenie prípadov (okruhu trestných činov), v rámci ktorých by sa poskytovalo odškodňovanie obetiam trestnej činnosti bez ohľadu na ich majetkové pomery. Príkladom sú trestné činy proti ľudskej dôstojnosti v sexuálnej oblasti alebo v prípade kategórie zvlášť zraniteľnej obeť (§ 2 (4) ZOTČ) alebo pri trestných činoch, ktorých následkom je spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví, ktorá môže závažným spôsobom zťažiť nielen život obeť, ale aj samotné úkony pri vymáhaní náhrady utrpenej ujmy v adhéznom konaní. Naopak, v prípade majetkových trestných činov alebo trestných činov, ktorými sa ublížilo na zdraví obeť by skúmanie majetkových a zárobkových pomerov tejto obeť ako aj jej sociálnej situácie po čine, mohlo byť zachované. Podobný model zohľadňovania finančných pomerov obeť vybraných druhoch trestných činov pri ich odškodňovaní funguje i vo Francúzsku.²⁰

Závažnosť následku trestného činu, ktorá sa prejaví na zdraví fyzickom či duševnom, by mala byť prvoradým kritériom pri posudzovaní vhodnosti poskytnutia peňažnej pomoci zo strany štátu. Okrem Francúzska je Taliansko ďalším pozitívnym príkladom zakotvenia uvedenej podmienky odškodňovania obeť trestnej činnosti do vnútroštátnej legislatívy. Zákonodarcu garantuje zraneným obetiam s určitou mierou invalidity vyplácanie doživotnej renty vo výške 500 €. ²¹ V zvlášť závažných prípadoch by tak aj český zákonodarcu mohol zakotviť vyplácanie renty, resp. dôchodku, a to popri jednorazovom poskytnutí peňažnej pomoci.

V dôsledku uvedených riešení poskytovania peňažnej pomoci by bolo nevyhnutné navýšiť rozpoč-

tovú kapitolu štátu vyčlenenú na pomoc obetiam trestnej činnosti,²² ako aj posilniť účel peňažnej pomoci v podobe reparácie spôsobenej ujmy.

2.3 Neurčitá zákonná terminológia

Nová zákonná úprava obeť trestnej činnosti využíva terminológiu v súlade so znením trestnoprávných predpisov. Okrem toho niektoré používané termíny definuje sama. Príkladom je definícia pojmu „obeť“ v § 2 (2, 3, 4) ZOTČ, vymedzenie okruhu oprávnených žiadateľov o peňažnú pomoc od štátu v § 24 (1) ZOTČ, či koncepcia termínu „ublíženie na zdraví“ v § 24 (2) ZOTČ, odlišne od § 122 (1) TrZ, alebo výklad „ťažká ujma na zdraví“ v § 24 (3) ZOTČ prezatý z ustanovenia § 122 (2) TrZ.

Na druhej strane sú však v zákone o obetiam trestných činov využívané termíny, ktorých výklad je dôležitý s ohľadom na posúdenie splnenia podmienok pre poskytnutie peňažnej pomoci a zákon o obetiam trestných činov ich bližšie nešpecifikuje. Príkladom je konštruovanie jednej zo základných podmienok pre pridelenie peňažnej pomoci štátom, a to zhoršenej sociálnej situácie obeť, ku ktorej došlo vplyvom trestného činu v § 25 (1) ZOTČ a v § 29 ZOTČ. Zákon ďalej len úvádza na aké účely (na úhradu akých nákladov) sa poskytne obeť peňažné odškodnenie. Rozsah zhoršenej sociálnej situácie, jej hranica, konkrétny rozsah majetkových a zárobkových pomerov obeť a iné bližšie parametre pre posúdenie, čo podľa zákonodarcu predstavuje termín „zhoršená sociálna situácia“ nie sú v zákone špecifikované a jeho výklad zostáva v rukách úradníkov odboru odškodňovania Ministerstva spravodlivosti ČR.

Rovnako je v novom zákone o obetiam trestných činov v nesprávnom význame používaný pojem „škoda“²³ či nahradzovanie termínu „ublíženie

¹⁹ Účel poskytovania peňažnej pomoci zo štátnych prostriedkov je vyjadrený v oboch predpisoch totožne - § 2 (3) ZPP, § 25 (1) ZOTČ.

²⁰ Koláčková, J.: Finanční aspekty postavení poškozeného v trestním řízení a oběti trestného činu. In *Trestněprávní revue*, 2007, roč. 6, č. 5, s. 137.

²¹ Bohuslav, L.: Peněžité pomoc obětem trestných činů – komparativní analýza. In Jelínek, J., Gřivna, T. et. al.: *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 156-157.

²² Zákonnou možnosťou navýšenia štátneho rozpočtu pre potreby poskytovania peňažnej pomoci obetiam trestnej činnosti je napríklad zvýšenie využívania odklonov v trestnom konaní, podmiennečného zastavenia trestného stíhania a narovnania. Súd rozhoduje týmito odklonmi, ak je okrem iných, splnená obligatórna podmienka spočívajúca v povinnosti páchatel'a zaplatiť štátu peňažnú čiastku určenú na peňažnú pomoc obetiam trestnej činnosti (podľa § 307 (2) písm. b TrR a podľa § 309 (1) písm. d TrR). Okrem toho sa samotný páchatel' podieľa na odčinení negatívnych následkov trestnej činnosti.

²³ Nesprávny termín „škoda“ ako škoda majetková (§ 43 (1) TrR) využitý v § 29 písm. b ZOTČ v zmysle všeobecnej ujmy. Správne sa všeobecný následok trestného činu „ujma“ ako škoda a nemajetková ujma používa v ustanovení § 30 (2) ZOTČ alebo v ustanovení § 31 (1) písm. b ZOTČ.

na zdraví“ a „řazká ujma na zdraví“ jednotným pojmom „škoda na zdraví“,²⁴ od ktorého aplikácie upustil zákonodarca v § 2958 NOZ, ale podľa úvodných ustanovení ZOTČ aj samotný nový zákon, napríklad pri vymedzení okruhu obetí trestných činov v § 2 (2) ZOTČ a v ustanovení § 24 (1) ZOTČ.

Záver

V oblasti poskytovania peňažnej pomoci priniesol nový zákon o obetiach trestných činov viacero zmien v porovnaní s predchádzajúcou dikciou. Možno skonštatovať, že ide o zmeny pozitívne, vďaka ktorým sa poskytovanie odškodnenia zo štátnych prostriedkov stalo dostupným širšiemu okruhu obetí trestných činov. Legislatívny posun v úprave peňažnej pomoci predstavuje nielen výrazná procesná zmena, keď konanie o žiadosti obete trestného činu o peňažnú pomoc je správnym konaním, hoci § 37 ZOTČ prevzal chybnú reguláciu z predchádzajúcej dikcie v § 13 ZPP, ktorá odkazuje na úpravu právnych vzťahov podľa občianskeho zákonníka. V duchu splnenia medzinárodných záväzkov²⁵ sa zákotvilo v zákone o obetiach trestných činov tiež predĺženie lehôt na podávanie žiadostí o peňažnú pomoc, a taktiež prechod nároku na náhradu ujmy z obete trestných činov na štát až do výšky poskytnutého peňažného plnenia. Poskytovanie poučenia policajným orgánom o práve na peňažnú pomoc, ako aj čiastočné rozšírenie okruhu oprávnených žiadateľov o odškodnenie má svoje pre aj proti v otázke zlepšenia poskytovania peňažnej pomoci obetiam trestných činov. Isté je hlavne to, že v dôsledku zvýšenej informovanosti o odškodňovaní z prostriedkov štátneho rozpočtu a zvýšenia čiastok jednorazovej peňažnej pomoci, ako aj v dôsledku rozšírenia okruhu oprávnených žiadateľov, dochádza k zvýšeniu objemu vyplácania peňažnej pomoci, a to nad miliónové odhady odborníkov uvádzané v dôvodovej správe k zákonu o obetiach trestných činov.²⁶

Súčasťou paragrafového znenia zákona o obetiach trestných činov sú však aj viaceré nedostatky ako napríklad, preverovanie finančných a zárobkových pomerov obete trestného činu ako podmienky pre poskytnutie peňažnej pomoci, nesprávne zvolená terminológia výrazov označujúcich následky trestného

činu či diskriminácia obete majetkovej trestnej činnosti vo využívaní práva na peňažnú pomoc od štátu.

I napriek nedostatkom v reglementácii práva na peňažnú pomoc predstavuje účinná zákonná úprava rozšírenie základných práv obete trestného činu, posilnenie jej postavenia v trestnom konaní, ako aj priblíženie sa úpravám členských krajín Európskej únie, ktoré majú v oblasti ochrany obetí trestných činov dlhoročnú prax. Postupné odstraňovanie načrtnutých zákonných nedostatkov možno zabezpečiť ďalším legislatívnym vývojom v prospech ochrany oprávnených záujmov obetí trestných činov.

Summary

The new Victim of Crime Act brought several changes comparing to the previous diction in the field of the provision of financial support. This is considered as a positive changes. Financial support is therefor provided to a wider range of victims of crime. In terms of the international obligations the law has settled an extension of periods for applications of financial support, and also the transit of claim for a compensation of harm from victim of crime to the state (Czech republic) up to the provision of financial performance. Providing instructions for police authorities about the right to financial support, as well as a partial extension of the eligible applicants for compensation, has its for and against in the question of improving the provision of financial support to crime victims. As a result of those legislative changes will be increased amount of the payment of financial support. The Victim of Crime Act also contains more defaults in the field of provision of financial support to crime victims. As an example can be used the examination of the financial circumstances and incomes of the victim, incorrectly chosen terminology of phrases indicating results of crimes or discrimination of victims of property crimes in embrasing of their right to financial support from the state. Despite the lack of regimentation in the right to financial support, the effective Victim of Crime Act represents the distension of fundamental rights of the victim, strengthening of its position in criminal proceedings and the approach to modifications of the Member States of the European Union, which have long term experience in the field of protection victims of crime. Another legislative development in the field of crime victims protection creates space for the consistent elimination of above mentioned defaults.

²⁴ Nesprávny termín „škoda na zdraví“ je použitý v ustanovení § 31 (3) ZOTČ.

²⁵ Podľa čl. 6 a čl. 10 Európskeho dohovoru o odškodnení obetí násilných trestných činov.

²⁶ Kuchta, J.: Odškodňování obětí trestných činů v České republice. In Sborník příspěvků z konference Dny práva 2013/Days of Law 2013. Část III. Postavení poškozeného a oběti v trestním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. III-76.